

ВСТУП

ДО ДРУГОГО ВИДАННЯ

Минуло п'ятнадцять років, з'явилося багато питань, припущень і сумнівів, зросла потреба до усталених істин.

Педагогічні переконання - це суб'єктивні оцінки досвіду лише останніх відчуттів та вирішених проблем. Багатство педагогіки - кількість і важливість нерозв'язаних питань.

Замість того щоб виправляти і додавати, я вважав за слушне позначити (дрібним шрифтом) те, що змінилося навколо мене і в мені самому.

Чомусь народитися-це не те саме, що
воскреснути, труна віддасть нас.
однак не погляне на нас, як мати.

Юліш Словацький. Ангеллі

Як, коли, скільки, чому?

Передчуваю чимало питань, на які треба відповісти, сумнівів, що їх треба розвіяти.

Відповідаю:

- Не знаю.

Щоразу, відклавши книжку, починаєш снувати нитку своєї думки, бо книжка щоразу досягає: запланованої мети. Якщо ж, похапцем гортаючи сторінки, шукатимеш підказок і рецептів і нарікатимеш на відсутність їх, знай: коли поради й вказівки присутні, так сталося не з волі автора, а всупереч їй.

Не знаю і не мажу знати, як незнайомі мені батьки у незнайомих мені умовах можуть виховати незнайому мені дитину, наголошую: можуть, а не - прагнуть, а не - повинні.

«Не знаю» - у науці це туманність становлення, появи нових думок, щораз ближчих до правди. Для розуму, не призвичаєного до наукового мислення, «не знаю» - це щемлива порожнеча.

Хочу навчити вас розуміти й любити дивовижне, сповнене життя й яскравих несподіванок творче «не знаю» сучасного знання про дитину.

Хочу усвідомити, що жадна книжка, жаден лікар не замінять власної пильної думки, власного уважного спостереження.

Часто можна почути, що материнство ушляхетнює жінку, що, лише ставши матір'ю, вона дозріває духовно. Так, материнство вогняними літерами ставить питання щодо всіх сфер зовнішнього й духовного життя, але ж можна не зауважувати, ляжливо відклавши на віддалене майбутнє, або обурюватись, що відповіді на них не можна купити.

Вимагати від когось готових думок - це наче порадити 'іншій жінці' народити твою власну дитину. Існують думки, які потрібно болісно народжувати самому, і вони найкоштовніші. Вони вирішують, чи ти, мати, годуватимеш дитину грудьми або вим'ям, виховуватимеш її як людина чи як самицю, керуватимеш нею чи тягнутимеш на шворі примусу, чи, поки дитинка крихітна, лише бавитимешся з нею, знаходячи в дитячих пестощах доповнення до скупих чи остогидлих любовців чоловіка, а пізніше, коли дещо підросте, випустиш самотпасом чи запрагнеш переробити.

Кажеш: «Моя дитина».

Коли ще, як не під час вагітності, володієш найбільшим правом на ці слова? Биття маленького, мов кісточка персика, серця - це відлуння твого пульсу. Твое дихання і їй дає

кисень із повітря. Спільна кров струменіє в тобі і в ній. і жодна червона краплина крові ще не знає, залишиться твоєю вона чи належатиме їй або ж проллється й помре як данина таємниці зачаття й народження. Кусень хліба, який жуєш, стає матеріалом для формування ніг, на яких вона бігатиме; шкіри, яка вкриє її; очей, якими дивитиметься; рук, які простягне до тебе; усміху, з яким вигукне: «Мамо!»

Маєте разом пережити рішучу хвилину: спільно пізнаєте спільний біль. Ударить дзвін, сповіщаючи:

- Готово!

і скаже вона: «Хочу жити власним життям», а ти відгукнешся: «Живи тепер власним життям».

Сильними спазмами черева виштовхуватимеш із себе дитину, не переймаючись її болем; вона затято і вперто видиратиметься назовні, не переймаючись болем твоїм.

Жорстокий акт.

Ні - і ти, і дитина виконаєте сто тисяч здригань, незауважених, легких, на диво дібраних для того, щоб, забираючи свою частку життя, дитина не забрала більше, ніж їй належить по праву - всезагальному й віковій.

«Моя дитина».

Ні - ані протягом вагітності, ані в години народження дитина не належить тобі.

Дитина, яку ти народила, важить десять фунтів¹.

У ній вісім фунтів води й по пригорщі вуглецю, кальцію, азоту, сірки, фосфору, калію, заліза. Ти народила вісім фунтів води і два - попелу. Кожна краплина цієї твоєї дитини була парою хмаринки, кристаликом снігу, імлю, росю, джерелом, каламуттю міського каналу.

Кожен атом вуглецю чи азоту утворював мільйони сполук.

Ти лише зібрала все, що було ...

Земля зависла у нескінченності.

До найближчого товариша - Сонця - 50 мільйонів миль².

Діаметр нашої малесенької Землі - якийсь 3000 миль вогню, вкритих тонкою, завтовшки 10 миль, застиглою шкаралупою.

На тонку шкаралупу, заповнену вогнем, посеред океанів кинули жменьку суші.

На суші - серед дерев і кущів, комашні, птаства, звірини - рояться люди.

Серед мільйонів людей народилася ще одна - що? - білинка, порошок - ніщо.

¹ Близько 4,5 кг. (Тут і далі прим. пер., якщо не зазначено інше.)

² Понад 150 млн км.

Така крихкотіла, що їй може вбити бактерія, що, побільшена тисячократно, є лише крапкою на горизонті ...

Але це ніщо є братом з плоті та крові хвилі морсько'ї, буревію, блискавки, Сонця, Чумацького Шляху. Ця порошок є братом колосся, трави, дубу, пальми, пташенятка, левенятка, лошатка, цуценятка.

У ній є те, що відчуває, розглядає, страждає, прагне, радіє, кохає, довіряє, ненавидить, вірить, сумнівається, пригортає й відштовхує.

Ця порошок огортає думкою все: зорі й океани, гори й прірви. А чим є суть душі, як не Всесвітом, лишень безкраїм?

Це і є суперечність людсько'ї істоти, повсталої з тілу, у якій оселився Бог.

Кажеш: «Моя дитина».

Ні, це спільна дитина матері й батька, дідів і прадідів.

Чиєсь далеке «я», що спало в плеяді предків, голос із спорохнявіло'ї, давно забуто'ї труни, раптом озветься в твоїй дитині.

Триста років тому, під час війни чи миру, хтось кимось заволодів, у калейдоскопі перехрещених рас, народів, класів - за згодою чи силоміць, у мить переляку чи любовного

захвату - зрадив чи спокусив. Ніхто не знає, хто й коли, але Бог записав це у книзі долі, а антрополог прагне довідатися з форми черепа й кольору волосся.

Інколи вразлива дитина фантазує, що *є* знайдою в батьків. Так трапляється: його справжні батьки вмерли століття тому.

Дитина - це пергамент. щільно списаний дрібними ієрогліфами, тільки частину яких зумієш відчитати, а деякі зможеш лише стерти чи викреслити і заповнити власним змістом.

Страшний закон. Ні - прекрасний. Він робить кожну твою дитину першою ланкою у безсмертному ланцюзі поколінь. Пошукай у твоїй чужій дитині свою приспану дещицю. Можливо, зауважиш *ї*, можливо, навіть розвинеш.

Дитина і нескінченність.

Дитина і вічність.

Дитина - порошок у просторі.

Дитина - мить у часі.

Кажеш: «Вона повинна ... Хочу, щоб вона ... »
Шукаєш взірця, яким вона має стати; шукаєш життя, якого прагнеш для неї.

Нічого, що навколо нездарність і посередність. Нічого, що навколо сірість.

Люди тупцяють на місці, метушаться, клопочуться - дрібні турботи, нікчемні прагнення, приземлені цілі ...

Несправджені надії, ядучий жаль, вічна туга ...

Несправедливість панує.

Холодна байдужість сковує кригою, облу-да перехоплює подих.

Хто має ікла й пазури - нападає, тихі ховаються в собі. І не тільки страждають, але й забруднюються ...

Ким стане дитина?

Борцем чи тільки працівником, керманичем чи рядовим? Або просто щасливою людиною?

Де це щастя, у чому полягає? Чи знаєш дорогу до нього?

Чи існує хтось, хто знає?

Чи впораєшся?..

Як передбачити, як захистити?

Метелик над пінистим потоком життя. Як зміцнити його, не приземлюючи польоту, як загартувати, не підрізуючи крилець?

Власним прикладом, допомогою, порадою, словом?

А якщо дитина відкине їх?

Років за п'ятнадцять вона вдивлятиметься в майбутнє, ти - в минуле. У тобі спогади і звички, у ній - непостійність і зухвала надія. Ти вагаєшся - вона очікує і вірить, ти боїшся - вона не тривожиться.

Молодість, якщо не насміхається, не про-
клинає, не зневажає, завжди прагне випра-
вити помилки минулого.

Так повинно бути. А однак ...

Хай шукає, аби не заблукала; нехай спи-
нається вгору, аби не впала; нехай викорчо-
вує, аби рук не поранило; нехай воює, аби
обережно-обережно ...

Вона скаже:

- Я думаю інакше. Годі опікуватися мною.

Отже, не віриш?

Отже, я тобі непотрібна?

Обтяжує тебе *мое* кохання? Необачна ди-
тино, не знаєш життя, бідолашна дитино, не-
вдячна дитино!

Невдячна.

Хіба земля вдячна сонцю за те, що воно
світить? Хіба дерево вдячне насініні, з якої
виросло? Хіба соловейко співає для матері,
яка гріла його собою?

А ти - віддаєш дитині те, що отримала від
батьків, чи тільки позичаєш, щоб забрати пі-
зніше, скрупульозно записуючи та нарахову-
ючи відсотки?

Хіба кохання - це послуга, за яку потріб-
но платити?

«Ворона-мати метушиться, наче навіжена, майже сідає на плечі хлопця, хапає дзьобом його палицю, нависає над ним і б'ється головою, наче молотом, об пеньок, відгризає маленьку гілочку і каркає хрипким, натужним, сухим голосом відчаю. Коли хлопчик викидає з гнізда пташенят, вона кидається на землю, волочучи крила, розкриває дзьоба, хоче каркнути - а голосу нема, отож б'є крильми й стрибає, ошаліла, смішна, біля ніг хлопця. Коли він убиває всіх Пдітей, вилітає на дерево, відвідує порожнє гніздо і, кружляючи над ним, над чимось замислюється»¹

Материнська любов - це стихія. Люди змінили її по-своєму. Увесь цивілізований світ, за винятком кількох незайманих культур, чинить дітовбивство. Подружжя, що має двійко дітей, у той час як могло мати дванадцятєро, - це вбивці десятих ненароджених, між якими було одне, власне те, «їхне», дитя. Серед ненароджених вони, можливо, вбили найцінніше.

Отже, що робити?

Належить виховувати не тих дітей, які не народилися, а тих, які народжуються і житимуть.

Недолуга самовпевненість.

Ядовго не міг зрозуміти, чому потрібно піклуватися про дітей, які ще мають народитися.

¹ Неточна цитата з оповідання Стефана Жеромського «Забуття» (1903).

У неволі окупації'- підданий, а не громадянин - збайдужіло забував, що разом із дітьми мають народжуватися школи, робочі майстерні, лікарні, культурні умови побуту. Нині я вважаю нерозважливу плодovitість шкодою і легковажним злочином.

Можливо, ми перебуваємо на порозі нових законів, продиктованих еґенікою' і демографічною політикою.

Чи здорова дитина?

Ще дивно, що вона вже сама по собі. Нещодавно, у здвоєному житті¹, страх за дитину був частиною страху за себе.

Мати так палко прагнула, аби це закінчилося, так сипьно хотіла, щоб ті хвилини минули. Думала, що позбудеться турбот і страхів.

А зараз?

¹ Єґеніка (від грецьк. *eu* - хороше, *genesis* - походження) - система поглядів, що проголошує: можливість покращення спадковості шляхом створення умов, які розвивають духовні і фізичні якості людини. Творцем єґеніки вважають британського лікаря-природознавця Френсіса Ґальтона (1822-1911).